

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології та права

Кафедра соціології

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ

«____» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня бакалавра

**за освітньо-професійною програмою «Врегулювання конфліктів та
медіація» спеціальності 054 «Соціологія»**

**на тему: «Культурна ідентичність українських біженців: внутрішні
конфлікти та суб'єктивні причини міграції»**

Виконала:

студентка IV курсу, групи СЛ-91

Соловей Світлана Анатоліївна _____

Керівник:

доцент кафедри соціології, к. політ. н., доцент,

Багінський А. В. _____

Рецензент: професор, доктор економічних наук, проф.,

Войтко С.В. _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань. Студентка _____

Київ – 2023 року

**Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність – 054 Соціологія

Освітньо-професійна програма – «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУСВ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентці

Соловей Світлані Анатоліївні

1. **Тема роботи** «Культурна ідентичність українських біженців: внутрішні конфлікти та суб'єктивні причини міграції», керівник роботи Багінський Андрій Владиславович, к. політ. н., затверджені наказом по університету від «15» травня 2023 р. №1769-с

2. Термін подання студентом роботи: 15 червня 2023 р.

3. **Об'єктом дослідження** є українські біженці. **Предметом дослідження** виступає їх культурна ідентичність, внутрішні конфлікти та індивідуальні причини міграції.

Зміст роботи:

РОЗДІЛ 1. ВНУТРІШНІ КОНФЛІКТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

1.1. Визначення та типологія внутрішніх конфліктів особистості.

1.2. Внутрішньоособистісні конфлікти, притаманні досвіду біженців та їх наслідки

РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

2.1. Культурна ідентичність в соціології

2.2. Проблема адаптації та культурної асиміляції українських біженців

РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ОСОБИСТІ МОТИВИ ТА ПСИХО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ - СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Програма дослідження

3.2 Аналіз результатів дослідження

4. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація – 15 слайдів

5. Дата видачі завдання: 10 квітня 2023 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломного проекту	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення теми роботи	Вересень 2022	
2	Вивчення літератури	Жовтень-листопад 2022	
3	Складання розгорнутого плану	Грудень 2022	
4	Написання 1 розділу кваліфікаційної роботи	Січень 2023	
5	Написання 2 розділу кваліфікаційної роботи	Лютий-березень 2023	
6	Проведення досліджень	Травень 2023	
7	Написання 3 розділу кваліфікаційної роботи	Травень 2023	
8	Написання висновків, анотації, оформлення джерельної бази	Травень 2023	

9	Передача дипломної роботи на кафедру	15.06.2023	
---	--------------------------------------	------------	--

Студентка

Світлана СОЛОВЕЙ

Керівник роботи

Андрій БАГІНСЬКИЙ

Анотація

Соловей С. А. Культурна ідентичність українських біженців: внутрішні конфлікти та суб'єктивні причини міграції. – На правах рукопису. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2023. – 60 с., список джерел з 33 найменуваннями.

В роботі проведено теоретичний огляд понять внутрішніх конфліктів та культурної ідентичності українських біженців; відокремлені процеси адаптації та культурної асиміляції, що притаманні їх досвіду. В практичній частині кваліфікаційної роботи проведено якісне дослідження у форматі соціального опитування з відкритими відповідями для виявлення суб'єктивних причин міграції українських біженців з метою більш детального розуміння цього явища.

Теоретична цінність роботи полягає у комплексному аналізі культурної ідентичності, внутрішніх конфліктів українських біженців та індивідуальних причин їх міграції в розрізі сучасних соціологічних теорій. Також дослідження за допомогою соціального опитування може надати якісну соціологічну інформацію з приводу соціально-психологічних факторів, які спонукають обрати життя за кордоном або повертатись в Україну.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання результатів опитування та теоретичного аналізу для більш детального розуміння міграційних процесів, культурної ідентичності та внутрішніх конфліктів українських біженців, що може бути використано для вдосконалення міграційної політики, розробки програм підтримки біженців, висвітлення основних проблем в Україні які перешкоджають процесу повернення біженців для їх подальшого вирішення.

Ключові слова: культурна ідентичність, українські біженці, міграція, конфлікти.

Abstracts

Cultural identity of Ukrainian refugees: internal conflicts and subjective reasons for migration. On the rights of the manuscript. Qualification work in the specialty 054 "Sociology." - National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Sociology. - Kyiv, 2023. 60 p., list of sources with 33 titles.

The thesis provides a theoretical overview of the concepts of internal conflicts and cultural identity of Ukrainian refugees; the processes of adaptation and cultural assimilation inherent in their experience are separated. In the practical part of the qualification work, a qualitative study was conducted in the format of a social survey with open-ended answers to identify the subjective reasons for the migration of Ukrainian refugees to understand this phenomenon in more detail.

The theoretical value of the paper lies in the comprehensive analysis of cultural identity, internal conflicts of Ukrainian refugees and individual reasons for their migration in the context of modern sociological theories. Also, the study using a social survey can provide qualitative sociological information on the socio-psychological factors that motivate people to choose to live abroad or return to Ukraine.

The practical value of the study lies in the possibility of using the results of the survey and theoretical analysis for a more detailed understanding of migration processes, cultural identity, and internal conflicts of Ukrainian refugees, which can be used to improve migration policy, develop refugee support programmers, highlight the main problems in Ukraine that hinder the process of refugee return and further resolve them.

Keywords: cultural identity, Ukrainian refugees, migration, conflicts.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВНУТРІШНІ КОНФЛІКТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	6
1.1. Визначення та типологія внутрішніх конфліктів особистості.	6
1.2. Внутрішньоособистісні конфлікти, притаманні досвіду біженців та їх наслідки	11
РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	16
2.1. Культурна ідентичність в соціології	16
2.2. Проблема адаптації та культурної асиміляції українських біженців	22
РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ОСОБИСТІ МОТИВИ ТА ПСИХО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ - СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	34
3.1. Програма дослідження	34
3.2. Аналіз результатів дослідження	38
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	54

ВСТУП

Актуальність.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну ми стикнулися з гострою проблемою масової міграції населення. За даними UNHCR (2023) понад 8 млн українців стали біженцями, при цьому з них більше 4.8 млн запросили державного захисту за кордоном. Також понад 5 млн громадян України стали внутрішньо переміщеними особами. В цій роботі основну увагу буде приділено саме біженцям які зараз, станом на 2023 рік знаходяться за кордоном.

Хоча на цю мить відповідно до результатів дослідження («Lives on Hold: Intentions,» 2023) поверненню українських біженців найбільше заважають загрози їх фізичній безпеці - проблема повернення нашого населення назад в Україну буде досить актуальною після закінчення російсько-української війни, тому, що без людського капіталу розвиток економіки держави сповільнюється (The War on Ukraine and., 2023). На рішення про повернення на батьківщину впливає ряд економічних політичних соціальних, та психологічних факторів - серед них є як і об'єктивні, так і суб'єктивні. Наприклад: чи буде куди й до кого повертатись, чи є фактичні можливості для самореалізації, чи є суб'єктивне відчуття економічної та політичної безпеки, чи є суб'єктивна позитивна оцінка можливостей забезпечити свої потреби і т. д. Саме соціально-психологічні чинники, а також суб'єктивні причини, особисту мотивацію буде проаналізовано в цій бакалаврській роботі. Також особливу увагу буде приділено внутрішньоособистісним конфліктам, притаманним досвіду біженців.

Виїхавши за межі своєї країни, українці опинились в іншому соціальному середовищі - зокрема в іншій культурі - і через це переживають процес культурної адаптації. З часом, успішна адаптація в іншій країні може впливати на рішення про вибір місця проживання, тому актуально досліджувати культурну ідентичність та процес культурної адаптації українців за кордоном - як і зараз, так і після закінчення війни.

Мета роботи:

виявлення та аналіз внутрішніх конфліктів, що виникають у культурній ідентичності українських біженців, а також вивчення суб'єктивних причин їхньої міграції з метою поглибленого розуміння цього явища і розробки рекомендацій для поліпшення ситуації.

Завдання дипломної роботи:

Аналіз наукової літератури з метою визначення ключових понять та теорій, що стосуються внутрішніх конфліктів ідентичності, зокрема у контексті біженців та їх культурної ідентичності.

- Теоретичне вивчення питань культурної ідентичності та внутрішніх конфліктів особистості в контексті біженців.
- Детальний аналіз теорій адаптації та культурної асиміляції, що виникають у процесі міграції.
- Проведення якісного дослідження з використанням соціального опитування для вивчення суб'єктивних причин міграції українських біженців, зокрема їхніх особистих мотивів та психосоціальних факторів.
- Аналіз отриманих даних з метою виявлення основних тенденцій та проблем у контексті внутрішніх конфліктів і міграції.

Об'єктом нашого дослідження є українські біженці, в той час, як **предметом** виступає їх культурна ідентичність, внутрішні конфлікти та індивідуальні причини міграції.

У нашій роботі ми використовуємо різні **методи дослідження**, включаючи аналітичний огляд наукової літератури, та якісний метод соціологічного дослідження - соціальне опитування з відкритими відповідями. Завдяки такому соціальному опитуванню, ми маємо можливість отримати від учасників пряму інформацію про досвід біженства, їх переживання, чинники, які вплинули на їх рішення виїхати, та процес адаптації в новому оточенні.

Теоретична цінність роботи:

Комплексний аналіз культурної ідентичності, внутрішніх конфліктів українських біженців та індивідуальних причин їх міграції в розрізі сучасних соціологічних теорій. Також дослідження за допомогою соціального опитування

може надати якісну соціологічну інформацію з приводу соціально-психологічних факторів, які спонукають обрати життя за кордоном або повертатись в Україну.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання результатів опитування та теоретичного аналізу для більш детального розуміння міграційних процесів, культурної ідентичності та внутрішніх конфліктів українських біженців, що може бути використано для вдосконалення міграційної політики, розробки програм підтримки біженців, висвітлення основних проблем в Україні які перешкоджають процесу повернення біженців для їх подальшого вирішення.

В цій роботі використовуються такі **методи дослідження**, як аналітичний огляд літератури, та якісний метод соціологічного дослідження — соціальне опитування з відкритими відповідями. Таке соціальне опитування дає можливість отримати від першої особи якісну глибинну інформацію про досвід українських біженців, їх переживання, чинники, які впливають на їхнє рішення стосовно вибору прихистку за кордоном або повернення до життя під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну, та їхній процес адаптації в новому середовищі.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які складаються з кількох підрозділів, далі — висновки та рекомендації, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 57 сторінок (з них 51 основного тексту). Список використаних джерел містить 33 найменування.

РОЗДІЛ 1. ВНУТРІШНІ КОНФЛІКТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

1.1. Визначення та типологія внутрішніх конфліктів особистості

Аналіз внутрішніх конфліктів особистості має важливе значення у різноманітних сферах. Він сприяє поглибленому розумінню нашого внутрішнього світу, міжособистісних відносин, а також впливу цих конфліктів на індивідуальне життя та соціальні структури.

Аналіз внутрішніх конфліктів підсилює наше розуміння емоцій, мотивацій та поведінкових моделей. Він може полегшити контроль емоцій, навички рефлексії, ефективного вирішення конфліктів, та формування здорових відносин з іншими.

Також знання про специфіку внутрішніх конфліктів може покращити якість міжособистісних взаємодій, удосконалити наше розуміння емоцій та поведінки інших, сприяти глибоким і здоровим відносинам, а також посилити емпатію.

В контексті ширшого соціального середовища, внутрішні конфлікти можуть впливати на здатність особи адаптуватися до змін, формувати ставлення до влади, ієрархії та соціальної справедливості. Розуміння внутрішньоособистісних конфліктів важливе для розуміння соціальних змін.

Також це може допомогти нам краще осмислювати нашу роль в організаційних структурах і на робочому місці. Це може зробити нас більш продуктивними в роботі, сприяти покращенню відносин з колегами та підвищити нашу професійну задоволеність.

З допомогою соціологічного аналізу цих внутрішніх конфліктів дає нам змогу розуміти ключові динаміки та процеси суспільства. Завдяки вивченню цих конфліктів ми можемо зрозуміти, як формуються і переформовуються індивідуальні та колективні ідентичності, і як це впливає на соціальні відносини та структури.

В цілому, внутрішні конфлікти є суттєвим аспектом людського життя, які виникають на перехресті особистісних цінностей, потреб, ролей та соціальних

очікувань, а їх дослідження дає нам глибше розуміння нашої власної поведінки та поведінки інших, а також соціальних і культурних процесів, які відбуваються навколо нас.

Поняття внутрішньоособистісного конфлікту має різноманітні трактування в науці. Гуменюк у своїй праці «Соціальна конфліктологія» (2013) перераховує такі тлумачення внутрішнього конфлікту:

- У глибинних дослідженнях К. Юнга, цей конфлікт пояснюється як регресія до затемнених резервів свідомості, мимоволі переживаючи такий званий «батьківський сценарій».
- К. Хорні подає подвійне бачення внутрішньоособистісного конфлікту, вивчаючи його з двох ракурсів: першим є стик бажань та потреби в безпеці, а другим - внутрішній бунт «невротичних потреб», задоволення яких завдає шкоди іншим.
- К. Роджерс виходить з припущення, що конфлікт ґрунтується на розбіжностях, які з'являються у людини між свідомими, але помилковими самооцінками, які людина отримує впродовж життя, і самооцінкою на неусвідомлюваному рівні.
- В. Франкл висвітлює суть внутрішньоособистісного конфлікту як втрату сенсу буття. За концепцією В. Франкла, основою екзистенції кожного індивіду є пошук сенсу буття і неперервне прагнення до нього.
- А. Маслоу відображає його як невдалу спробу індивіда щодо власної самоактуалізації - виявленні та розкритті потенціалу, компетенцій, а також творчих здібностей. Ця не задоволена потреба виявляється у бажанні особи досягнути найвищого можливого стану розвитку, який вона може втілити в життя. Проте, реалізація цього ідеалу не завжди стає здійсненою. Більшість з нас має потенціал для самоактуалізації, але лише відсоток з нас може дійсно здійснити його. Така прогалина між прагненням до самовдосконалення та фактичним втіленням цього ідеалу є основою внутрішнього конфлікту. І як приклад можна навести людину з вищою

освітою, яка за будь-яких причин не може влаштуватись на посаду бажаного їй рівня

Теорія психоаналізу З. Фрейда поклала початок для розуміння природи внутрішніх конфліктів. (Freud, 1923) За цією теорією, внутрішньоособистісний конфлікт виникає через протиріччя між трьома компонентами психіки: ід, що відображає інстинктивні потреби; супер-его, що представляє внутрішні моральні норми; та его, яке прагне знайти баланс між потребами ід та вимогами супер-его. Конфлікт може виникнути, коли потреби ід суперечать вимогам супер-его, або коли его важко знайти компроміс між цими двома силами. У результаті виникає внутрішній стрес та нестабільність, що й є внутрішньоособистісним конфліктом. Наприклад, індивід може мати інстинктивну потребу в захисті й безпеці, проте в новому середовищі він може зіткнутися з нормами, які не відповідають його внутрішнім уявленням про безпеку

Г. Ложкін Н. Пов'якель у підручнику «Психологія конфлікту теорія і сучасна практика» (2007) зазначають, що «Один із провідних представників неофрейдистського напрямку Е. Фромм звертається до проблем внутрішньоособистісного конфлікту, розглядаючи його в аспекті «екзистенціальної дихотомії». Автор робить висновок про наявність таких суперечностей, які містяться в самій сутності людини. Тому вони не можуть бути подоланими: проблеми життя і смерті. обмеженість життя. величезні потенційні можливості людини і обмежені умови їх реалізації»

У визначенні А. І. Шипілова (Гуменюк, 2013) внутрішній світ людини структурований за принципом ціннісно-мотиваційного середовища. Це поле включає мотиви (потреби, інтереси, бажання), які відображаються у прагненнях людини («Я хочу»), і цінності, які представляють суспільні норми. («Я повинен») Як уточнює Гуменюк в своєму підручнику «Соціальна конфліктологія» (2013): «Тут маються на увазі особові цінності, тобто прийняті особою, а також ті, які не приймаються нею, але через їх суспільну або іншу значущість особа вимушена слідувати їм. Також до структури внутрішнього світу особистості, частини якої можуть породжувати внутрішній конфлікт

входить також самооцінка, як внутрішній вимір самовизначення та самоперцепції («Я є», «Я можу» або «Я не можу»), є третім компонентом. Коли ці три компоненти взаємодіють не в гармонії, виникає внутрішній конфлікт. Проте все-таки важливо розуміти, що ці внутрішні конфлікти є невіддільною частиною людського досвіду і вони можуть бути важливими каталізаторами особистісного розвитку.

На рисунку 1, наведеної з роботи Гуменюка (2013) можемо бачити види внутрішньоособистісних конфліктів за цією теорією. Розглянемо детальніше їх сутність (Рис. 1.1.):

<i>Структури внутрішнього світу особистості</i>			<i>Вид внутрішньо особистісного конфлікту</i>
<i>«Хочу» («Я хочу») Мотив</i>	<i>«Треба» («Я повинен») Цінність</i>	<i>«Можу» («Я є») Самооцінка</i>	
→			Мотиваційний конфлікт (між «хочу» і «хочу»)
→	→		Морально-етичний конфлікт (між «хочу» і «треба»)
→	→	→	Конфлікт нереалізованого бажання (між «хочу» і «можу»)
	→	→	Рольовий конфлікт (між «треба» і «треба»)
	→	→	Адаптаційний конфлікт (між «треба» і «можу»)
		→	Конфлікт неадекватної самооцінки (між «можу» і «можу»)

Рис.1.1. Види внутрішньоособистісних конфліктів

1. Мотиваційний конфлікт (між «хочу» і «хочу»): це внутрішній конфлікт, який виникає, коли існує два або більше підсвідомих або свідомих бажань або мотивів.

2. Морально-етичний конфлікт (між «хочу» і «треба»): цей тип конфлікту виникає, коли особисте бажання особи суперечить моральним або етичним нормам, які вона вважає обов'язковими.

3. Конфлікт нереалізованого бажання (між «хочу» і «можу»): цей конфлікт виникає, коли людина має бажання, яке вона вважає недосяжним за своїми поточними здібностями, знаннями або ресурсами, або фактично не має

таких ресурсів і навичок. Це часто про прагнення наближення до референтної групи

4. Рольовий конфлікт (між «треба» і «треба»): цей тип конфлікту виникає, коли особа стикається з вимогами двох або більше соціальних ролей, які вона виконує і які не можуть бути задоволені одночасно.

5. Адаптаційний конфлікт (між «треба» і «можу»): цей конфлікт виникає, коли існують вимоги або обов'язки, яким людина відчуває, що не може або не вміє задовольнити.

6. Конфлікт неадекватної самооцінки (між «можу» і «можу»): цей конфлікт виникає, коли існує розбіжність між реальними здібностями особи та її власною оцінкою цих здібностей. Наприклад, коли людина недооцінює або переоцінює свої власні можливості.

Внутрішньоособистісний конфлікт також має певні особливості, які слід враховувати при його виявленні. За Ложкіним та Пов'якель (2007) можна виділити такі характеристики, притаманні саме внутрішнім конфліктам:

7. Специфічність з точки зору структури конфлікту: внутрішній конфлікт не має суб'єктів конфліктної взаємодії в особі окремих особистостей або груп людей.

8. Специфічність форм прояву і протікання: внутрішній конфлікт проходить у формі переживань, іноді надзвичайно тяжких. Нерідко супроводжується стресом, страхом, депресією, іноді набуває форми неврозу.

9. Латентність або прихованість: внутрішній конфлікт не завжди легко виявити, і часто люди не знають, що перебувають у стані конфлікту, можливо навіть матимуть захисний механізм і свідомо або підсвідомо будуть приховувати від інших та іноді навіть від себе стан переживання конфлікту

1.2. Внутрішньоособистісні конфлікти, притаманні досвіду біженців та їх наслідки

Розуміння внутрішніх конфліктів в особистісному спектрі в контексті вимушеного переселення є надзвичайно важливим, оскільки це спонукає до створення ефективних стратегій для психосоціальної підтримки та інтеграції зазначених осіб.

У новому соціальному середовищі, особи, які стали біженцями, часто стикаються з інтимними конфліктами. Ці конфлікти можуть мати місце внаслідок невідповідності між особистісними потребами, соціальними вимогами нового середовища, втратою звичних контекстів та необхідністю пристосування до нових умов.

Вельми важливо враховувати, що внутрішньоособистісні конфлікти можуть загострити вже складну ситуацію і посилити почуття невпевненості, ізоляції та безсилля. Вони можуть впливати на процеси асиміляції, інтеграції та і загалом на психоемоційний стан, перешкоджаючи спробам створити нове життя після травматичного досвіду біженства.

Отже, аналіз внутрішніх конфліктів особистості в контексті примусового переселення відіграє важливу роль у розробці комплексних стратегій інтеграції, які враховують психологічні та соціальні потреби особин, які зазнали примусового переселення.

Розглянемо декілька з вищезазначених внутрішніх конфліктів в контексті досвіду біженців:

– Конфлікт між емоціями, біологічними потребами та соціальними нормами за З. Фрейдом.

Отже, якщо говорити про контекст біженців, то це може означати зіткнення з труднощами адаптації до нового середовища. Біологічні потреби в безпеці й виживанні можуть зіштовхуватися з емоційними відчуттями страху й тривоги, а також з новими соціальними нормами нової країни.

– Конфлікт між прагненням до самоактуалізації та реальним результатом за А. Маслоу.

Також біженці можуть мати високі прагнення та цілі для свого життя, але обмежені ресурси та можливості в новій країні можуть перешкоджати їхньому досягненню. Це може призвести до внутрішнього конфлікту та фрустрації.

– Конфлікт між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» за К. Роджерсом.

Люди, що пережили досвід біженства можуть відчувати внутрішній конфлікт між їхнім власним сприйняттям себе та тим, якими вони б хотіли бути в ідеалі, особливо коли стикаються з викликами адаптації та інтеграції.

– В. Франкл. «Ноогенний» конфлікт або «екзистенціальна фрустрація»: Особи, що зазнали змушеного переміщення, можуть стикнутися з кризою сенсу. Вони можуть відчувати екзистенційний вакуум, коли звичні смисли та цінності втрачають свою актуальність, і нове середовище ще не запропонувало адекватних замінників. Цей внутрішній конфлікт між прагненням до сенсу життя та неможливістю його знайти може призводити до екзистенціальної фрустрації. Індивід може відчувати внутрішню порожнечу, страх, безсилля, що має негативний вплив на його психоемоційний стан та адаптаційні можливості.

Порушення пристосування особистості до діяльності, дезінтеграція особистості, порушення нервової саморегуляції є типовими негативними наслідками нерозв'язаного внутрішньоособистісного конфлікту, - зазначає О. Чала (2008).

Проте наслідки внутрішньоособистісних конфліктів можуть бути не тільки негативними, а і позитивними. Цитуючи Віктора Франкла (2016), можна визначити, що внутрішні конфлікти можуть призвести до подальшого розвитку індивіда: «Я вважаю небезпечною оманливість переконання психогігієни в тому, що людина насамперед потребує рівноваги або ж, як це називають у біології, «гомеостазу», тобто відносно сталого стану. Насправді людина потребує не «відносно сталого стану», а радше прагнень й боротьби за якусь мету, гідну її. Людині потрібне не зняття напруги за будь-яку ціну, а усвідомлення потенційного сенсу. Людина потребує не гомеостазу, а так званої «ноодинаміки», тобто духовної рушійної сили в полярному полі напруги, де один

полюс — це сенс, який треба наповнити, а другий — це людина, яка здійснює це. Не варто вважати, що це стосується лише нормальних станів; коли йдеться про невротичні особистості, це твердження справедливе навіть більше.»

Конфлікт, особливо внутрішньоособистісний, часто вважається негативною подією або станом. Однак науковці виділили ряд позитивних наслідків внутрішньоособистісного конфлікту (Гуменюк, 2013, р. 85):

Мобілізація ресурсів особистості: конфлікт може змусити людину використовувати та розвивати свої навички та ресурси для вирішення проблеми або перешкоди, що виникла. Наприклад, біженець, який стикнувся з необхідністю адаптуватися до нового середовища буде вчити нову мову, мобілізує свої здібності.

Самопізнання та вироблення адекватної самооцінки: конфлікт може допомогти особистості краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, а також розвивати більш реалістичну самооцінку. Наприклад, особа, яка досвідчує конфлікт між бажанням виграти у змаганні та страхом поразки, може зрозуміти свої страхи та недоліки, та зрештою оцінити свої сили реалістичніше.

Загартування волі та зміцнення психіки: конфлікт може вимагати від людини великого напруження волі для його подолання, що надалі може зміцнити її психічну стійкість. Прикладом може бути конфлікт між достроковими цілями прагнути наблизитись в розвитку до референтної групи і тимчасові потреби і спокуси які заважають розвитку в бажаному напрямку. Володіння собою в таких моментах може загартувати волю та зміцнити психіку. А особа, яка долає бюрократичні перешкоди для отримання статусу біженця, вчиться бути терпеливою та рішучою.

Засіб саморозвитку та самоактуалізації: конфлікт може служити стимулом для самовдосконалення, він дає можливість особистості зрозуміти свої цінності, ідеали та цілі в житті. До прикладу можна навести ситуацію, коли людина, що працює на високооплачуваній, але незадовільній роботі, може використовувати цей конфлікт як спонуку до саморозвитку, зміни професії або отримання нової кваліфікації.

Відчуття повноти життя: конфлікт може допомогти людині відчувати більше емоцій, роблячи її внутрішньо багатшою, яскравішою та повноцінною. Можна сказати, що особа, що долає внутрішній конфлікт, зв'язаний із страхом публічних виступів, може відчувати радість та задоволення від того, що пододала свій страх і виступила успішно. Це може додати їй впевненості та збагатити її життєвий досвід. Також після вдалої інтеграції в нове суспільство, біженець може відчувати вдячність та відчуття повноти життя, попри всі пережиті випробування.

Проте в контексті українських біженців внутрішні конфлікти пов'язані з цим досвідом накладаються на пережиті психологічні травми і труднощі, пов'язані з пережитим досвідом війни.

Однак негативні наслідки внутрішньоособистісного конфлікту часто сягають не тільки стану самої особи та її внутрішніх структур, але й взаємодії з іншими членами групи, сім'ї, школи, інших організацій. Неприємні наслідки можуть включати несподіване відособлення особистості в групі, мовчазну поведінку або «відступ»; підвищену чутливість до критики; руйнування наявних міжособистісних відносин; атмосферу критиканства, демонстрацію своєї переваги; девіантну поведінку та неадекватну реакцію на поведінку інших; жорсткий формалізм, формальну ввічливість і стеження за іншими.

Враховуючи актуальність проблеми міграції, спричиненою повномасштабним вторгненням Росії в Україну пошук засобів для підтримки та інтеграції біженців стало пріоритетним завданням в суспільстві. Особливу важливість набуває розуміння психосоціальних наслідків, що супроводжують цей тяжкий процес, включаючи внутрішньоособистісні конфлікти. Значення їх вивчення лежить в площині декількох критичних аспектів:

Перш за все, внутрішньоособистісні конфлікти можуть суттєво впливати на процес адаптації біженців у новому соціокультурному середовищі. Вони часто є результатом травматичних переживань, що поставили під загрозу їхню відповідність соціальним нормам та цінностям приймаючої країни.

Другий важливий аспект включає в себе вплив цих конфліктів на психічне здоров'я. Постійні внутрішні конфлікти можуть викликати стрес, депресію,

посттравматичний стресовий розлад та інші психічні проблеми. За допомогою вивчення цих явищ соціологи можуть розробити ефективні стратегії підтримки, спрямовані на психічне благополуччя біженців.

Третє, внутрішньоособистісні конфлікти можуть створити перешкоди для соціальної інтеграції. Стрес і неприйняття, які випливають з цих конфліктів, можуть ускладнити процес адаптації та підтримку взаємодії з приймаючою культурою.

Отже, вивчення внутрішньоособистісних конфліктів у біженців надає можливість для розробки більш точних та ефективних стратегій допомоги. Дослідження цього питання може надати цінний вклад в підтримку та соціальну інтеграцію біженців на національному та глобальному рівнях. Виклик, що перед нами, полягає в тому, щоб більш детально дослідити ці внутрішньоособистісні конфлікти та розробити ефективні відповіді на них.

РОЗДІЛ 2 КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

2.1. Культурна ідентичність в соціології

Поняття культури належить до числа тих понять в соціології, що найбільш широко використовуються. До культури відноситься те, як одягаються люди, які в них є їхні шлюбні звичаї, мова та сімейне життя, їхні моделі праці, релігійні церемонії та дозвілля тощо (Giddens, 2001).

Соціологія культури розвивалася на перетині між соціологією, сформованою ранніми теоретиками, такими як Маркс, Дюркгейм і Вебер, та антропологією, де дослідники використовують етнографічний підхід для вивчення різноманіття культур по всьому світу (Macdonis and Gerber 2010).

Існують такі елементи культури:

- Символи - це ті ілюстрації, які використовуються для представлення певного значення чогось, що люди певної культури можуть легко розпізнати (Lawley, 1994).
- Мова: система символів, яка дозволяє людям спілкуватися один з одним (Swartz, 1997).
- Цінності: культурно визначені принципи бажань, добра, краси та ін., що служить широким орієнтиром для соціального життя (Griswold, 2004).
- Переконавання: думки та ідеї, які в цій культурі заведено вважати правдою (Swidler, 1986).
- Норми: правила та очікування, за якими суспільство керує поведінкою своїх членів. Типами норм є звичаї та народні звичаї. Звичаї - це норми, які широко дотримуються і мають велику моральну значущість у суспільстві. Народні звичаї є нормами для рутинної, випадкової взаємодії (Corchia, 2010).

Різноманітність людської поведінки і практик не може не вражати. Прийнятні форми поведінки сильно варіюються від культури до культури та часто значно контрастують. Наприклад, на сучасному Заході ми знаємо, що діти

у віці дванадцяти або тринадцяти років занадто молоді для шлюбу. Але в деяких культурах шлюби між дітьми такого віку є нормою. Всі ці риси поведінки - це аспекти широких культурних відмінностей, які відрізняють суспільства один від одного (Giddens, 2001).

Культура відіграє важливу роль в усталенні цінностей і норм суспільства; Однак вона також пропонує значні можливості для винахідливості та змін. Субкультури та контркультури є групами, які значною мірою відкидають загальноприйняті цінності та норми суспільства і можуть просувати погляди, що альтернативні провідній культурі. Соціальні рухи або групи людей, які мають спільний спосіб життя є потужною силою змін у суспільствах. Таким чином, субкультури дають свободу людям висловлюватись і діяти відповідно до своїх думок, надій і переконань (Flourish Itulua-Abumere, 2013).

Кожна культура має свої унікальні моделі поведінки. Наприклад, коли ви подорожуєте в іншу країну, то зазвичай отримуєте різні враження, тому що більшість того, що ви бачите, чуєте і навіть їсте, може сильно відрізнитися від того, що ви робите у вашій власній країні. Аспект вашого повсякденного способу життя, який ви несвідомо сприймаєте як належне у своїй власній культурі може не бути частиною повсякденного життя людей в інших частинах світу. Навіть у країнах, що мають спільну мову, повсякденні звички, звичаї та поведінка можуть бути абсолютно різними. Люди можуть відчувати дезорієнтацію, коли занурюються в нову культуру. Це відбувається тому, що вони втратили знайомі орієнтири, які допомагають зрозуміти навколишній світ і ще не навчилися орієнтуватися в новій культурі (Giddens, 2001). В контексті українських біженців ця проблема є вкрай актуальною.

Ідентичність. Поняття ідентичності в соціології багатогранне, і його можна розглядати у декілька способів. Загалом, ідентичність пов'язана з розумінням людьми того, «хто вони є», і що для них має значення. Ці розуміння формуються стосовно певних атрибутів, які мають більший пріоритет або вагу порівняно з іншою соціальною інформацією. Деякі з основних джерел ідентичності включають гендер, сексуальну орієнтацію, національність або етнічну

приналежність та соціальний клас. Часто соціологи говорять про два типи ідентичності: це соціальна ідентичність та самоідентичність або (особистісна ідентичність). Ці форми ідентичності фактично різні, але тісно пов'язані одна з одною. Соціальна ідентичність належить до характеристик, які приписуються індивіду іншими. Соціальні ідентичності можуть включати такі ролі: студента, матері, людини без постійного місця проживання, лікарки, українки, одруженого тощо. Множинні соціальні ідентичності відображають багато вимірів життя людей.

Таким чином, ідентичності включають колективний вимір. Вони позначають способи, якими індивіди можуть бути схожими на інших. Спільні ідентичності, засновані на наборі спільних цілей, цінностей або досвіду, можуть утворювати важливу базу для соціальних рухів. Феміністки, екологи, прихильниці націоналізму. Ці рухи є прикладами випадків, коли спільна ідентичність стала основою для об'єднання у всіх цих випадках (Giddens, 2001).

Ідентичність являє собою багатогранний концепт, що охоплює множину визначень та інтерпретацій. Як зазначають дослідники ідентичності в контексті міграції (Zanetti and Gualdi, 2022) термін «ідентичність» перебуває в неоднозначній аналітичній зоні, в межах якої він може бути розглянутий з різних наукових перспектив. Це точка зіткнення таких дисциплін, як культурна антропологія, що досліджує роль культурних впливів у формуванні особистості; політологія, що розглядає національну та політичну ідентичність, історія, яка досліджує історичні контексти та процеси, що впливають на формування ідентичності. соціальна психологія, що зосереджується на індивідуальному та колективному розумінні себе; і врешті-решт соціологія, яка вивчає групові динаміки та соціальні структури; Тож це складний суб'єкт дослідження, що вимагає багатогранного інтердисциплінарного підходу.

Самоідентичність (особиста ідентичність) відокремлює нас як окремих особистостей. Самоідентичність належить до процесу саморозвитку, через який ми формуємо унікальне відчуття себе. Особиста ідентичність виділяє нас як окремих особистостей. Відомо, що самоідентичність - це набір цінностей, ідей,

філософії та переконань про своє «я» (Leflot and Colpin, 2010), які складаються з таких факторів, як освітня ефективність, гендерні ролі та сексуальність, расова приналежність тощо. Як правило, самоідентичність символізує відповідь на питання «хто я» (Myers, 2009). Вона працює разом із самооцінкою, самопізнанням та соціальним Я. Самооцінка відноситься до зв'язку між собою та само схемами (Fleming and Courtney, 1984). Самоідентичність людини може включати минуле, сьогодення та майбутнє. Майбутнє представляє уявлення людини про те, ким вона може стати, ким вона хотіла б стати або чим вона боїться стати. Ці різноманітні «я» відповідають за об'єктивні бажання, страхи, принципи, мету та загрози для їх теперішнього «я». Можливе «я» може виступати в якості мотивації майбутньої поведінки, а також забезпечити оціночну та інтерпретаційну основу для сучасного погляду на себе, що використовується, коли людина оцінює себе, сприяючи самооцінці (Markus and Kitayama, 2011).

Розуміння, яке індивіди мають про своє минуле або майбутнє, пов'язане з розумінням їх поточного я. Теорія тимчасової самооцінки (Wilson, Buehler, Lawford, Schmidt, & Yong, 2012). *Basking in projected glory: The role of subjective* стверджує, що люди мають тенденцію до збереження позитивної оцінки теперішнього «я», ізолюючи свою самоідентичність від свого негативного «я» і приділяючи більше концентрації своєму позитивному «я». Крім того, люди мають тенденції уявляти минуле менш сприятливим, наприклад, «Я красивіший», ніж був раніше, і майбутнє «я» більш позитивно, наприклад, я буду багатшим, ніж є зараз (Wilson and Ross, 2001). Вивчаючи феномен міграції, особливого значення набуває тимчасова самооцінка, що дозволяє аналізувати сприйняття мігрантами свого «я» в контексті минулого, теперішнього та майбутнього. Наприклад, мігрант, який перебуває в новому соціокультурному середовищі, відчуває необхідність зміни власної самооцінки. Ця зміна може відобразитися в ізолюванні негативних елементів минулого «я», що асоціюється з рідною культурою або травматичними досвідами, та акцентуванні на

позитивному теперішньому «я», яке вже пристосовується до нового соціокультурного контексту.

Потапчук Тетяна зазначає (2012), що власне «культурна ідентичність особистості передбачає усвідомлене сприйняття нею тих культурних норм і зразків поведінки, системи цінностей, власного «Я» з позицій культурних характеристик, прийнятих у даному суспільстві. Разом з тим, культурна ідентичність виявляє лояльність до цих зразків, адже особистість самоототожнює себе з тими культурними зразками та цінностями, які є маркувальними не тільки для суспільства, а й для неї самої.» Якщо прийняти, що культурна ідентичність формується в процесі усвідомленого сприйняття культурних норм, зразків поведінки, та системи цінностей відповідного суспільства, то інтеркультурні зіткнення відіграють ключову роль в цьому процесі. «Зовнішнім проявом ідентичності є спосіб її маркування, тобто спосіб, який визначає наявність деяких спільних для групи, етносу знаків чи символів. Для багатьох груп найбільш значущими смислами ідентифікації є мова, релігія, спосіб мислення, спосіб харчування, стиль одягу тощо. Варто підкреслити, що людина не завжди усвідомлює параметри своєї культурної ідентичності, але весь набір символів-маркерів закріплює її причетність до конкретної культури». (Потапчук, 2012). Проте ці маркери можуть не завжди відповідати внутрішньому сприйняттю особистості про себе. Це викликає питання про те, як узгодити зовнішні маркери ідентичності з внутрішньою самоідентифікацією. Також Потапчук (2012) звертає увагу на те, що «слід відзначити двосторонній зв'язок між мовою та ідентифікацією. З одного боку, використання мови як культурного смислу і маркера є наслідком ідентифікації, з другого, – існування мови є необхідною умовою самоідентифікації людини в культурі».

Поняття самоідентичності дуже добре розглянуте в символічному інтеракціонізмі. Це індивідуальна постійна комунікація з навколишнім світом, що допомагають створити і сформуванати відчуття самого себе. Процес взаємодії між собою і суспільством допомагає зв'язати особистість і суспільний світ.

Світогляди про себе по відношенню до інших відрізняються в різних культурах і всередині них (Swann, Jetten, Gomez, 2012). У західних культурах індивідуалістичний і незалежний підхід використовується там, де суспільство надає великого значення становленню незалежності та вираженню власних якостей (Markus and Kitayama, 2011). Наприклад, відносини, членство, групи, як правило, вторинні по відношенню до самостійності. Інший аспект - самооцінка. Самооцінка власної ідентичності також включає соціальне порівняння.

Теорія соціального порівняння стверджує, що люди намагаються точно ідентифікувати себе самі та, отже, використовують соціальні порівняння, щоб точно описати себе під час процесу самооцінки (Preckel and Brull, 2010). У цих соціальних порівняннях можна знайти висхідне (наприклад, позитивне) і низхідне (наприклад, негативне) порівняння, які можуть або посилити, або загрожувати нашій самоідентичності. У таких обставинах, коли ми відчуваємо загрозу, не рідко можна виправдати, чому ми не відповідаємо стандартам в тій же мірі, що й інші, тим самим захищаючи себе.

Що ж до терміну «соціокультурна ідентичність», то за думкою Лариси Нагорної (2011) «його головний недолік – не стільки полізначність і поліфонічність, скільки величезний обшир проблемного поля, де це поняття можна застосовувати. По суті будь-яка ідентифікація людини, крім суто особистісних, входить або у сферу соціальності, або у сферу культури. Це не може не створювати певні труднощі з операціоналізацією терміна і з його застосуванням у конкретному соціологічному аналізі. Однак не можна не бачити й того, що попри нечасте вживання це багатозначне поняття є зручним інструментом для передачі як «стану здоров'я» соціуму (зокрема, якості «соціального капіталу»), так і соціального самопочуття індивіда. Почуття «належності» до соціуму, що передається за його допомогою, слід визнати щирим і тривким, особливо у «травмованих» суспільствах, тих, що зазнали дискримінації».

Таким чином, можемо узагальнити, що поняття культури - одне з найважливіших понять в соціології. Ми не можемо говорити про культуру без

зв'язків з ідентичністю. Культура відіграє важливу роль в увічненні цінностей і норм суспільства. Культура також пропонує значні можливості для винахідливості та змін. Культурні цінності та норми часто змінюються з плином часу. У сьогоденні ми маємо безпрецедентні можливості творити себе і творити власну ідентичність. Говорячи про ідентичність, ми самі є нашими найкращими ресурсами у визначенні того, хто ми, звідки ми прийшли та куди ми йдемо. Рішення, яке ми приймаємо в нашому повсякденному житті про те, що ми носимо, їмо, як поведимось і як витрачаємо свій час, допомагають зробити нас тими, ким ми є. Через нашу здатність самосвідомості ми постійно створюємо і відтворюємо свою ідентичність.

2.2. Проблема адаптації та культурної асиміляції українських біженців

Успішна інтеграція вимагає як приналежності, так і відмінності. Насправді інтеграція, яка нівелює всі відмінності, не сприятиме не тільки залученню людини, але й процесу інтеграції загалом. Соціальний розвиток потребує відмінностей. Суспільства, які не знають різноманітності, майже не розвиваються - зазначає німецький науковець Шмід (2006).

Відмінність акультураційних стратегій за Джоном Беррі (2008) формуються на основі двох питань, які ми можемо бачити на Рис.1.2:

- підтримка культури (cultural maintenance) - наскільки культурна ідентичність і культурні характеристики вважаються важливими та які саме прагнуть підтримувати;
- контакти та залученість (contact and participation) - якою мірою вони повинні бути залучені до інших культурних груп, чи залишатися переважно ізольовані серед «своїх».

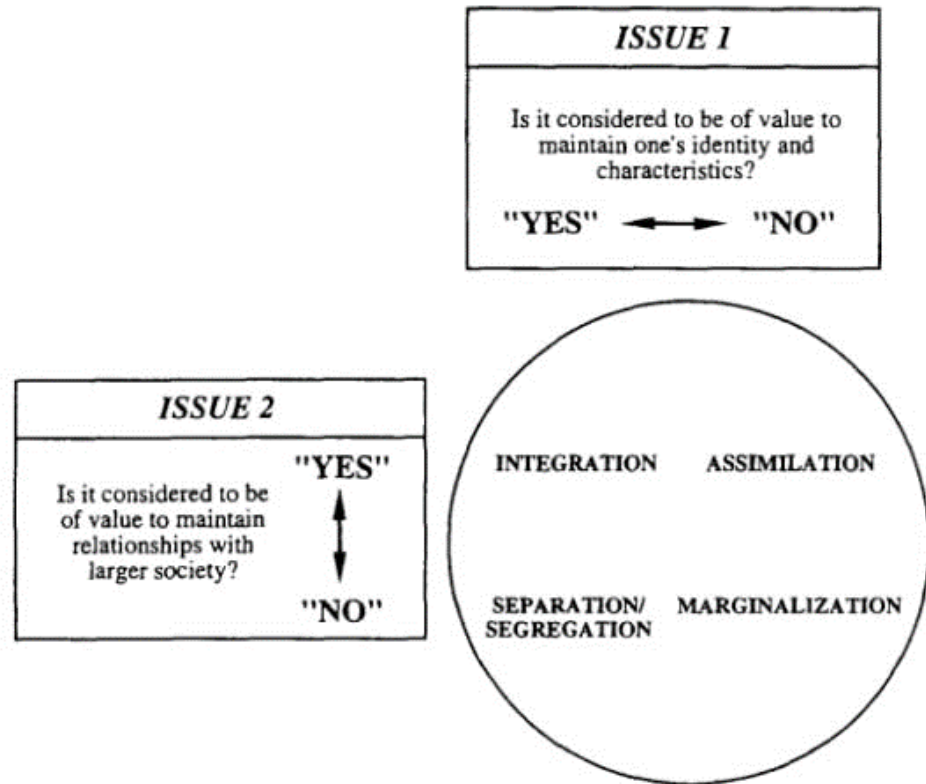

Рис. 1.2. Відмінність акультураційних стратегій за Джоном Беррі (2008)

Отже, за теорією акультураційних стратегій Джона Беррі існує чотири стратегії акультурації: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція. Розглянемо детальніше їх суть:

1. Асиміляція характеризується повним прийняттям домінантної культури замість власної культурної ідентичності. Особистість прагне адаптуватися до нового культурного оточення, відкидаючи відомі норми і цінності. Асиміляція відбувається, коли індивіди не бажають зберігати свою культурну ідентичність і прагнуть щоденного спілкування з іншими культурами.

2. Сепарація проявляється у намірі зберегти власну культурну ідентичність, уникаючи взаємодії з домінантною культурою. Тут індивіди чи групи обирають ізольоване існування, втримуючи при цьому рідні культурні традиції. Сепарація визначається, коли особи цінують збереження своєї оригінальної культури більше ніж пристосування до нової.

3. Маргіналізація виникає, коли немає можливості або інтересу до культурного збереження і мало інтересу до встановлення відносин з іншими. Маргіналізація відображає ситуацію, коли особи відхиляють як власну, так і домінуючу культуру. Це може стати результатом відчуття відчуження або соціальної ізоляції.

4. Інтеграція є процесом, коли індивіди мають інтерес до збереження власної рідної культури, успішно зберігають її, при цьому активно взаємодіючи з широким соціальним мереживом домінуючого суспільства. Цей підхід передбачає гармонійне співіснування культурної ідентичності та бажання інтегруватися в ширший соціокультурний контекст.

У класичному розумінні асиміляція – це складний, багаторівневий і багатовимірний, тривалий, міжгенераційний процес поєднання, зв'язування та появи нового транс культурного, складного, мультикультурного громадянського суспільства (Paleczny, «Procesy asymilacji i transkulturacy»). Асиміляція складається з різноманітних явищ. Завжди – незалежно від походження, курсу, кількості, розміру та різноманітності залучених груп і людей, вона поділяється на три фази та виміри, такі як:

- структурна асиміляція, що включає процеси громадянської та професійної інтеграції (акомодації). Ця фаза асиміляції означає пристосування до правових і соціальних умов країни поселення, пристосування до економічних вимог разом із зайняття відповідного місця щодо кваліфікації та можливостей у класі, верстві та професійній структурі;

- культурна асиміляція або акультурація. Культурна асиміляція складається з таких явищ: амальгамація (змішання етнічних, расових або релігійних груп у результаті шлюбів між цінностями, включаючи мову і часто релігію однієї, зазвичай, домінуючої соціальної групи). Акультурація відбувається повністю, коли рідна мова стає мовою приймаючого суспільства. У багатьох випадках акультурація приймає форму білінгвізму та бікультуралізму з домінуванням ідентичності з суспільством країни проживання.

Акультурація переважно відбувається у другому-третьому поколінні іммігрантів – асиміляція особистості, що відбувається у сфері індивідуальної ідентичності. Вимір асиміляції особистості включає поведінкову асиміляцію (приспособлення моделей поведінки до канонів суспільства, що асимілює), символічну та ідентифікаційну.

Асиміляція може відбуватися в результаті будь-якого міжкультурного контакту, але в переважній більшості історичних випадків завоювання, колоніальне панування чи анексія сприяють не асиміляції культур груп, які беруть участь у контакті, а скоріше відокремленню та культурній самотності.

У класичних підходах, домінуючих у соціології етнічних відносин до кінця 1980-х років, асиміляція трактувалася як міжкультурний варіант мультикультуралізму. Плюралізм і культурне розмаїття були явищами, здавалося б, несумісними з процесом асиміляції, тобто асиміляцією та проникненням двох або більше культурних груп, включаючи мови та релігійні системи, що призвело до появи нової аксіонормативної системи, організованої на основі елементів домінуючої групи.

Плюралістичні структури, однак, також є результатом постійної асиміляції між різними компонентами расової, етнічної та релігійної складових громадянських суспільств. Різні версії теорії асиміляції припускали її односпрямований і кумулятивний характер, що означає що культури менш впливових груп повинні асимілюватися за короткий чи довший період. Тобто асиміляція мала зменшити культурну різноманітність, особливо мовну та релігійну. Це переконання виявилось неправильним. У суспільствах з іммігрантським походженням і багатоетнічним складом, як-от американське в Сполучених Штатах, Канаді чи Бразилії, спостерігається відродження етнічної окремоті, стійкість мовного сепаратизму та відсутність повної національної асиміляції другого та наступних поколінь всередині етнічних кластерів.

Класичні теорії асиміляції також не змогли повністю описати її та пояснити причини непристосованості, наприклад, мусульманських іммігрантів до країн Європи. Процеси пристосування, адаптації та асиміляції іммігрантів

мають різні форми та перебіги. Зазвичай вони призводять до певної форми транскulturації, але це коливається від подвійної ідентичності до складної множинної цивілізаційної ідентичності. Особливість етнічних груп постколоніального або пост імміграційного походження особливо чітка і постійна в області звичаїв та церемоній, які виконують важливі інтеграційні функції завдяки релігії. Асиміляція веде не до скасування диференціації та усунення відмінностей, а до їх взаємного пристосування та співіснування в умовах інших групових відмінностей, особливо расових і мовних (Paleczny, «Procesy asymilacji i transkultuacji»).

Етнічні спільноти піддаються тим самим явищам протилежних процесів асиміляції з транскulturацією деяких членів групи - квебекців у Канаді, каталонців в Іспанії, фламандців у Бельгії, кашубів, сілезців і ромів у Польщі. Феномени збереження ідентичності, зокрема рідне, корінне, самобутнє, накладаючись на процеси ренесансу, відродження традиційної етнічної та національної спадщини незмінно супроводжують асиміляцію, становлячи не лише альтернативу, а й доповнення до транскulturальних тенденцій.

Асиміляція, згідно з класичними ідеологічними та політичними припущеннями, повинна призвести до культурної гомогенізації та злиття етносів в одне цілісне, відносно однорідне ціле. Частково це відбувається в складних багатоетнічних суспільствах, таких як Сполучені Штати, Канада та Бразилія, але це не односторонній і не винятковий процес. Неодмінними елементами соціальної структури в постколоніальних і постімміграційних країнах є етнічні групи, що походять від корінного населення та іммігрантів.

Етнічність розуміється двояко. У першому значенні цим терміном позначають і відокремлюють корінні, територіальні донаціональні спільноти, переважно племінні. У другому підході етнічні групи визначаються як усі групи, що беруть участь у процесі асиміляції, як корінні, так і територіальні (такі як регіональні та національні меншини), а також групи іммігрантського походження. Перше розуміння частіше використовується на основі інтеграційно-асиміляційної теорії та політики в європейських країнах, друге – у

постколоніальних країнах та країнах з іммігрантським походженням. Феномени культурної універсалізації у формі національно творчих процесів мають значно довшу історію та складний перебіг, що також є наслідком взаємних протиріч і конфліктів, зокрема військових, територіальних експансій та анексій. Асиміляція та прогресуюча універсалізація та транскультурація супроводжуються збереженням культурної ідентичності, включаючи мову та релігію (Palczyński, «Procesy asymilacji i transkultuacji»).

Етнічність у третьому, транскультурному, варіанті змішаних зв'язків та ідентичності є продуктом процесів злиття та змішування учасників асиміляції. Ці процеси асиметричні, не завжди двонаправлені та взаємні. Асиміляція також призводить до інкультурації, розмивання традиційних культур, розмивання ідентичності, а також до поділу, сегрегації, етнічних, расових чи релігійних конфліктів.

Асиміляція іммігрантів. Найпоширенішим явищем і найважливішим процесом на цей час є інтеграція та асиміляція іммігрантів. Внаслідок асиміляції, з одного боку, збільшується площа однорідності, спільності цінностей, інтересів, кодів спілкування, почуття солідарності та громадянської єдності, лояльності до державних інституцій, а з іншого – нові виміри, з'являється міжкультурна самобутність.

Процеси асиміляції іммігрантів і створені ними кластери є важливою проблемою сучасних міжкультурних відносин – викликом як теоретичним, так і ідеологічно-політичним, набуваючи специфічних правових форм і практичних способів включення іммігрантів у мультикультурні приймаючі суспільства. Країни постколоніального та пост імміграційного походження, такі як Сполучені Штати, використовують стратегії та політику, що відрізняються від однорідних, моноцентричних національних держав, наприклад таких як Польща чи Норвегія. Іммігранти мають один статус в європейській шенгенській зоні, інший в мультикультурній Швейцарії та Великій Британії, що відрізняється від німецької чи шведської моделі.

Міграційні процеси та явища в різних цивілізаціях і культурних колах слідуєть універсальним принципам і механізмам свого перебігу, і в той же час вони адаптуютьсє до соціальних, політичних, культурних і економічних вимог приймаючих країн, беручи до уваги специфічні, окремі умови етнічної, расової, релігійної різноманітності учасників.

Потрібно вказати, що серед багатьох різних стратегій і тактик імміграції, адаптації, інтеграції чи асиміляції є спільні закономірності. До них належать механізми соціальної адаптації, вимоги, що висувуютьсє політичними та правовими системами, а також функціональне знання мови.

Асиміляція як процес згуртування та інтеграції різних спільнот в одне суспільство, узгодження систем цінностей і норм між культурними групами учасниками та їх членами, створення нової ідеологічної, політичної та суб'єктивної єдності призводить до різноманітних, також небажаних наслідків. Одним з них є маргіналізація, відчуження та виключення деяких іммігрантів і «виштовхування» їх — з різних причин — за межі асиміляційного простору та за межі соціальної інтеграції. Ці явища частково є наслідком ідеології іммігрантської спільноти та культурних особливостей, зокрема релігійних, а також особистісних рис іммігрантів. Частково вони є результатом небажання приймаючого суспільства сприяти подоланню іммігрантами комунікаційних, економічних і соціальних бар'єрів. Імміграція супроводжується дискримінацією, упередженнями, нерівністю, труднощами в адаптації до сформованих вимог. Відсутність асиміляції призводить до створення етнічних чи расових районів, гетто, ексклюзивних релігійних громад. Наприклад, деякі корінні племена залишаються поза процесом злиття, інтеграції та асиміляції, роми майже не асимілюються.

Як учасники старого суспільного ладу, емігранти не стають повноправними членами нового. За винятком випадків білінгвізму чи багатомовності внаслідок змішаної етнічної приналежності, або заздалегідь вивченої мови, емігранти приречені на відчуженість у новій соціальній реальності. Піддані маргіналізації, ще до еміграції в країні походження, вони

змушені залишатися в культурному просторі десь між старим і новим соціальним положенням. Залишення звичного місця в одній соціальній системі та еміграція до іншого не означає автоматичного зайняття комфортного та схваленого становища в країні поселення. Навпаки, такої позиції часом важко досягти, вона вимагає зусиль і часу.

Еміграція призводить до появи специфічного типу усвідомлення, що полягає в готовності приймати виклики, мобілізованості для боротьби з труднощами, мотивації до навчання та засвоєння нових знань, але водночас вона має характерні риси невизначеності, розділені множинною ідентичністю та відсутністю почуття безпеки.

Еміграція – це сукупність явищ, що включають як об'єктивні соціальні процеси, так і рухи, що стосуються груп та окремих осіб, а також ставлення та свідомість людей, які в ній беруть участь. Це не лише динамічний процес переходу від однієї соціокультурної системи до іншої, а й форма усвідомлення, яка формує ставлення та ідентичність її учасників. Мультикультуралізм емігрантів, їх роз'єднана ідентичність, знання кількох мов визначають об'єктивну основу для трансформації свідомості та ідентичності емігрантів та створюваних ними етнічних груп.

Умовою асиміляції є відкриття нового транскультурного простору цінностей і поведінки, більш універсального, ніж власна культура, в якому можна налагодити не тільки співпрацю, але й спілкування з членами інших культурних груп, які беруть участь у цьому процесі. Найпоширенішим ефектом асиміляції є транскультурація, тобто явище, що включає акомодацию, акультурацію, а також зміни в ідентичності та особистості іммігрантів. Асиміляція не відбувається без прийняття нової транскультурної ідентичності у формі змішаної міжрасової, міжетнічної, інтернаціональної та міжцивілізаційної ідентичності. Наслідки асиміляції набагато глибші й довготриваліші, ніж ефекти пристосування, адаптації та соціальної інтеграції, без трансформації власної ідентифікації та форм групової організації.

Еміграція, що розуміється як процес переходу з одного культурного простору в інший, перехід від рідної до нової національної ідентичності, охоплює багато різноманітних явищ і тенденцій. Еміграція призводить до появи нової соціальної системи, окремої від материнської громади та приймаючої соціальної категорії, яка стає основною референтною групою для життя принаймні одного покоління. Етнічна група, що складається з іммігрантів та їхніх нащадків, не формується миттєво. Формування її складу і характеру займає набагато більше часу, ніж тривалість життя одного покоління іммігрантів. Така група більше не є компонентом рідної соціальної системи і ще не повністю інтегрована в приймаючу спільноту. Вона ґрунтується на розділеній двокультурній ідентичності, на специфічних зв'язках, що впливають з організаційних принципів країни походження та поселення.

Останньою і рідко досягнутою фазою та формою асиміляції є універсалізація. У цьому контексті доцільно запитати, чи можливо поширювати американську чи європейську ідентичність, позбавлену міжкультурного походження та характеристик. На цей момент асиміляційні процеси призводять, у більшості відомих випадків, до прийняття подвійних або множинних культурних ідентифікацій з домінуванням однієї з них, відповідно до визнаного зв'язку з первинною референтною групою. Універсалізація є наслідком кількох поколінь, а також ідеологічних змін не лише приймаючого суспільства, але й послідовних поколінь нащадків іммігрантів у напрямку позбавлення від культурних зв'язків і традиції предків. Однак цей ефект асиміляції не є нав'язаним або необхідним у більшості використовуваних політичних моделей, хоча він здається бажаним і припущеним. Більшість приймаючих суспільств, особливо європейських, скоріше застосовують ідеологію та політику «відкритих дверей», заохочуючи структурну асиміляцію, соціальну інтеграцію та адаптацію до культурних вимог, без необхідності позбуватися рідної мови, релігійних переконань та рідної ідентичності.

Більшість іммігрантів проходять п'ять стадій культурного шоку (5 Stages of Culture Shock - English & Immigration, б. д.), проте варто зазначити, що це стосується планованого досвіду, а не досвіду біженства:

Першочергова імміграційна ейфорія. На цьому етапі, відомому як «медовий місяць» або туристичний етап, іммігранти відчувають ентузіазм та захоплення відкриттям нової культури. Їх досвід заснований на позитивних емоціях, зокрема радісного відкриття інших аспектів життя, таких як місцева кухня, магазини, транспорт та інші особливості культури. Цей етап може тривати від декількох днів до декількох місяців, залежно від особистісних особливостей іммігранта.

Імміграційна Криза. У наступному етапі іммігранти можуть відчувати себе пригніченими або роздратованими, оскільки вони виявляють, що їхня рідна мова та культура не допомагають їм ефективно пристосуватися до нового середовища. Це може вести до емоційних труднощів, таких як туга за домівкою, самотність, гнів, сором, розчарування та невпевненість. Вони також можуть відчувати фізичний стрес, що виявляється у вигляді головного болю, безсоння або надмірного сну. В цей період вони можуть ідеалізувати свою країну походження та сумніватися у своєму рішенні іммігрувати. Тривалість цього періоду може коливатися від кількох місяців до кількох років, в залежності від індивідуальних обставин.

Адаптаційний період. Під час цього етапу іммігранти починають пристосовуватися до свого нового оточення, розширюючи свої знання мови та особливостей місцевої культури. Їхня здатність орієнтуватися в системах і впоратися з різними життєвими ситуаціями покращується. Наприклад, вони можуть набути здатності ефективно спілкуватися з медичними працівниками, вчителями або робочими колегами. Вони також починають розуміти та приймати місцеві культурні норми і поведінку.

Період бікультурної незалежності. На цьому етапі, іноді називається етапом асиміляції, іммігранти починають відчувати себе «як вдома» у новій країні. Вони стають бікультурними, означаючи що вони цінують і розуміють як

свою первісну, так і нову культури. Цей процес включає розуміння спільних рис і відмінностей між цими культурами. Цей період також характеризується підвищенням внутрішньої міці та знань іммігрантів, оскільки вони долають виклики, пов'язані з імміграцією.

Зворотний культурний шок. Цей етап характеризується почуттям дезорієнтації та здивування при поверненні до країни походження. Іммігранти можуть виявити, що їхній рідний контекст відрізняється від їхніх очікувань або згадок, що викликає почуття чужості або відчуженості. Це може спричинити усвідомлення, що вони вплинули на зміни через свій досвід імміграції, і тепер володіють більш глибоким розумінням і знаннями.

Таким чином, адаптація є безперервним, динамічним, тривалим процесом, що охоплює як особистість, ідентичність і психіку залучених учасників, так і організаційний, інституційний, груповий і соціальний спосіб побудови моделі їхніх взаємовідносин. Адаптація означає багато різних видів діяльності поведінки, змін у ставленнях, установках і очікуваннях. Їх різноманіття впорядковується ідеологіями, політиками та нормативними актами. Незалежно від правових та адміністративних умов, політичних умов, адаптація приймає різні форми, темпи, масштаби та кінцевий ефект. Насправді, вона триває поколіннями і не закінчується одностороннім прямим переходом від батьківської культури до культури приймаючого суспільства. Асиміляція — це процес зближення та накладення двох або більше культур, який триває багато поколінь, майже нескінченність. Цей процес має соціальний, груповий, а також індивідуальний, психологічний та ідентичний вимір. Він включає людський компонент, створені особами організації та інституції, ідеології, теорії, політику. Це безперервна динамічна послідовність взаємодій, що веде до універсалізації, транскультурації, креолізації та гібридизації. Адаптація також може бути невдалою і призвести до ізоляції, маргіналізації, виключення.

Крос-культурна психологія виявила значущі взаємозв'язки між культурним оточенням та особистісною поведінкою. (Berry, 2008). Підкреслюючи цю взаємодію, крос-культурні дослідження з кожним разом все

більше фокусуються на динаміці особистостей, які виростили в одній культурі, але прагнуть впоратись із життям в іншому культурному середовищі. Різноманітність довгострокових психологічних наслідків такого процесу адаптації велика і визначається різноманітністю соціальних та індивідуальних факторів, які впливають на суспільство походження, суспільство прийому, а також феномени, які були присутні до та під час процесу акультурації.

Українські переселенці стикаються з численними викликами під час свого шляху до адаптації в новому оточенні. Одним з головних завдань є збереження своєї культурної ідентичності в новій культурній реальності.

Відчуття культурної унікальності та індивідуальності українських мігрантів відіграє вагомую роль в їхньому житті, особливо виділяється під час процесу соціальної інтеграції та пристосування до нових життєвих обставин. Цей аспект їхньої самоідентифікації активується як сталий інструмент підтримки в періоди соціальної нестабільності, економічної невизначеності та психологічної напруги, дозволяючи їм орієнтуватися в новому соціокультурному контексті, встановлювати взаємини з представниками нових соціальних груп та установ.

Одночасно, в контексті пересування та міграції, саме культурна індивідуальність та автентичність можуть стати об'єктом серйозних випробувань і перешкод. Негативна реакція приймаючої спільноти, культурні та мовні розбіжності, а також неясність соціального та юридичного статусу можуть глибоко підірвати відчуття приналежності, особистої самоідентифікації та відчуття стабільності серед українських переселенців.

Враховуючи ці фактори, наукове дослідження та аналіз культурної індивідуальності українських мігрантів стають пріоритетними як ключові елементи у вивченні причин міграційних процесів та виявленні потенційних стратегій та напрямів для покращення умов інтеграції та адаптації цієї значної соціальної групи. Ці питання набувають особливого значення в контексті глобалізації та розширення міжкультурного діалогу в сучасному світі.

РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ОСОБИСТІ МОТИВИ ТА ПСИХО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ - СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Програма дослідження

У сучасному світі міграція є вкрай актуальною темою для вивчення. Цей процес створює значні виклики на особистісному, суспільному та державному рівнях. Зокрема, українці змушені були стати біженцями та шукати прихистку за кордоном через неспровоковане повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Проте, коли ми говоримо про причини міграції, ми часто зосереджуємося на об'єктивних факторах - економічних, політичних, екологічних. Тому ми вважаємо що детальніше вивчення саме суб'єктивних причин міграції може поліпшити розуміння цього складного процесу та дізнатись якісь нові деталі щодо причин міграції, які потрапляють в дискурс дослідників рідше за кількісні дані.

Суб'єктивні причини міграції, такі як особисті переживання, страхи, сподівання та мрії, можуть мати значний вплив на рішення людей виїжджати за кордон і на вибір чи залишатись в еміграції - чи повертатись в Україну. Вони відображають індивідуальні оцінки та сприйняття ситуації, граючи важливу роль у формуванні мотивації до міграції.

Основна тема цього дослідження - суб'єктивні причини міграції українських біженців. З урахуванням специфіки теми та мети даного дослідження, в цьому розділі роботи було вибрано метод соціального опитування з відкритими відповідями. Цей метод є ефективним інструментом у виявленні та аналізі суб'єктивних причин міграції, особистих мотивів та психо-соціального аспекту вивчення українських біженців. Проблема дослідження випливає з потреби глибше зрозуміти особисті мотиви та психо-соціальний аспект українських біженців у контексті їхніх рішень щодо міграції.

Мета і завдання дослідження: Метою дослідження є визначення суб'єктивних причин міграції українських біженців. Завданнями дослідження є вивчення впливу особистих мотивів та психо-соціальних факторів на процес міграції, аналіз досвіду біженців, опис факторів та переживань що є значимими для вибору місця проживання українських біженців.

В рамках цієї роботи ми висуваємо кілька гіпотез. Перша гіпотеза: ті, хто мав статус біженця, але вже повернулись назад в Україну - планують залишатись в Україні.

Друга гіпотеза: ті, хто вказали, що їм було складно адаптуватися до нового середовища (від 7 до 10 за десятибальною шкалою) - планують повертатись в Україну.

Третя гіпотеза: ті, хто безпосередньо пережили бойові дії та/або окупацію відчують психічні наслідки й досі.

Визначення об'єкта дослідження та типу вибірки: Об'єктом дослідження є українські біженці. Вибірка є квотною, існують критерії для участі в дослідженні (статус біженця або досвід біженства). Респонденти, які не відповідають цим критеріям, виключаються з дослідження. Такий тип вибірки дозволяє зосередитись на конкретній групі людей, що відповідає певним критеріям, та вивчити їх в контексті конкретного дослідження.

Визначення техніки збору даних: Дані будуть зібрані через гугл форму з відкритими відповідями, де учасники зможуть описати свій досвід міграції. У дослідженні було використано переважно відкриті питання, щоб отримати більш детальні і розгорнуті відповіді респондентів. Спочатку планувалось провести фокус-групу, але онлайн та в умовах війни це було досить проблематично виконати.

Визначення способу обробки матеріалу: Дані, отримані від відкритих відповідей в гугл формі, будуть проаналізовані за допомогою методу тематичного аналізу.

Складання робочого плану дослідження: Робочий план буде складатися з підготовки опитувальника, проведення опитування, аналізу даних, і написання звіту з результатами.

Стисла інформація про респондентів: більшість опитаних мають вік від 18 до 30 років (Рис. 3.1). Всього було опитано 28 респондентів. Всі вони були або є біженцями з причини повномасштабного вторгнення Росії в Україну (Рис. 3.2.). Відповіді тих, хто не був змушений мігрувати були вилучені з дослідження.

Скільки вам повних років?
28 відповідей

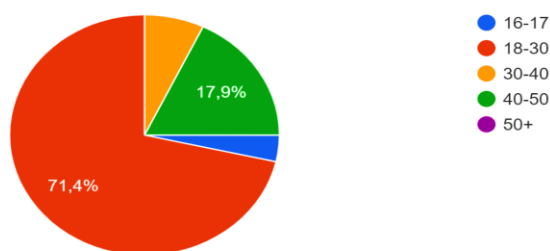

Рис.3.1. Опитування респондентів щодо їх віку

Як можемо побачити на графіку 3.2., більшість все ще мають статус біженця (19 осіб) і 6 осіб з опитаних вже повернулись назад в Україну.

Чи були Ви змушені мігрувати за кордон через повномасштабне вторгнення росії в Україну?
28 відповідей

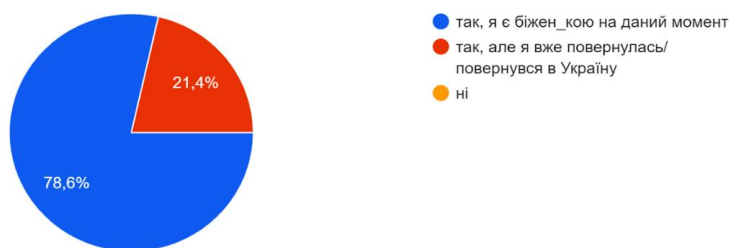

Рис.3.2. Опитування щодо вимушеної міграції за кордон

Перелік питань з опитувальника:

Питання-фільтр: Чи були Ви змушені мігрувати за кордон через повномасштабне вторгнення росії в Україну?

Соціально-демографічний блок: Скільки вам повних років?

Основний блок запитань:

1. В яку країну/країни Ви виїжджали як біжен_ка?
2. Скільки часу ви вже перебуваєте/перебували за кордоном?
3. Чи застали Ви окупацію чи бойові дії? коротко опишіть що саме. І за власним відчуттям, наскільки ці події були для Вас травмуючими та наскільки вони впливають на ваше повсякденне життя зараз?
4. Що спонукало вас до рішення вперше виїхати?
5. Чи вивчали ви до цього мову країни, в яку зараз іммігрували? І чи виникли у вас проблеми з мовним бар'єром?
6. Наскільки важко було пристосуватися до нового середовища? оцініть від 1 до 10, де 1 - зовсім не складно, а 10 - дуже складно
7. Якщо порівнювати життя в Україні та за кордоном, то де були/є більш комфортні умови для життя? Які саме позитивні моменти є важливими для Вас?
8. А які проблеми в Україні та за кордоном є відчутними для Вас? Чи можуть вони повпливати на вибір подальшого місця проживання?
9. Чи спілкуєтеся ви зараз/під час перебування в еміграції з іноземцями? Чи назвали б ви ці відносини близькими? Чи підтримуєте ви зв'язок з близькими з України? Чи є для вас соціальні зв'язки важливим фактором, що впливає на рішення повертатись в Україну чи скоріше ні?
10. Чи розглядаєте ви варіант залишитись жити за кордоном/знову емігрувати після закінчення війни? Опишіть які є головні причини для цього.

3.2 Аналіз результатів дослідження

Не всі респонденти переживали військові дії, деякі мігрували заздалегідь, за кілька місяців до повномасштабного вторгнення з причини побоювань за власну безпеку, деякі опинились за кордоном до війни з інших причин, але були змушені мігрувати та не повертались в Україну (наприклад, особи чоловічої статі, які не зможуть потім покинути Україну якщо повернуться назад, і вони обирають залишатись за кордоном).

Респондент 1 - **не переживав військові дії**: «Ні, не застала».

Респондент 2 - переживав військові дії: «слава Богу окупації не було, але вибухи, зарево і ракети бачила».

Респондент 3 - переживав військові дії: «Так, дуже сильно травмували і буди паніки».

Респондент 4 - переживав військові дії: «Перші дні перебуваючи в Києві а потім в області чув війну з першого дня і бачив вибухи»

Респондент 5 - переживав військові дії: «прокидався від вибухів на третьому поверсі під землею на третю ніч вторгнення...»

Респондент 7 - переживав військові дії: «Я застав окупацію ще коли мені було 11 років і я жив у Донецьку...»

Респондент 8 - переживав військові дії: «Так, я застала окупацію та бойові дії».

Респондент 9 - переживав військові дії: «я з Харкова, тому з першого дня чула вибухи».

Респондент 11 - **не переживав військові дії**: «Виїхав у Німеччину до початку повномасштабної війни. Про бойові події дізнаюсь від друзів, родичів та батьків, чи з новин».

Респондент 12 - **не переживав військові дії**: «Не застала».

Респондент 13 - переживав військові дії: «Так, перші дні бойових дій в Києві»

Респондент 14 - **не переживав військові дії**: «Ні»

Респондент 15 - переживав військові дії: «Були родиною в окупації в Чернігівській області».

Респондент 16 - **відсутність відповіді**: «Не маю бажання жертвувати життя на політичні розборки»

Респондент 17 - переживав військові дії: Застала бойові дії, бачила з вікна, як по Києву попадали ракети. За рік відійшла від тих подій

Респондент 18 - переживав військові дії: Бойові дії, так. Мене лякають все звуки, я нервова і постійно з собою беру якійсь мінімум «виживання» в рюкзак, типу, я боюсь, що щось може піти не так.

Респондент 19 - **не переживав військові дії**: «Ні. Лише повітряні тривоги та вибухи від роботи шпо»

Респондент 20 - **не переживав військові дії**: «в моєму місті усе було тихо, виїхала тільки тому що мати наполягала»

Респондент 21 - **не переживав військові дії**: «Ні, я не застала нічого подібного»

Респондент 22 - переживав військові дії: Біля мене знаходився аеропорт, на якому відбувалися бойові дії. Над моїм домом літала повітряна техніка. Один раз я бачив над собою ракету, яка залишала яскраво помаранчевий слід за собою. Це був той момент, коли я прийняв той факт, що війна дійсно почалась. До цього я не хотів вірити, що це відбувається і намагався заспокоїти своїх друзів позитивними думками. У останні дні перед виїздом була стадія прийняття, що моїм життям керує доля, а не я: чи закінчиться моє життя зараз або ні - невідомо.

Респондент 23 - переживав військові дії: «Бойові дії»

Респондент 24 - **не переживав військові дії**: «Не застала»

Респондент 25 - **не переживав військові дії**: «Я з Львівської обл. Вибухів не чула і не бачила. Але відчуваю, що все ж на мене впливає війна.»

Респондент 26 - **не переживав військові дії**: «Не застала»

Респондент 27 - **не переживав військові дії**: «ні»

Респондент 28 - переживав військові дії: «Дуже травмувало. Ми з Маріуполя, ми відчули всю війну, як ракети потрапляли до будинку, життя у підвалі, страх.....це не описати двома реченнями»

Респондент 29 - переживав військові дії: «Дуже травмувало»

Респондент 30 - переживав військові дії «Я виїжджала з Херсону за місяць до деокупації сама, без родичів. Окупація залишила мені подарунок у вигляді ПТСР»

З вищезазначених відповідей можемо зробити висновок, що психологічна підтримка біженців є досі актуальною, оскільки респонденти зазначали що події все ще мають на них вплив, присутні симптоми ПТСР, люди сильно травмовані навіть після того, як пройшло вдосталь часу і перший шок минув.

Отже, можна сказати що третя гіпотеза підтвердилась.

Зробивши аналіз тривалості перебування за кордоном (Рис. 3.3.) можемо побачити, що більшість знаходяться в еміграції вже більше року.

Рис.3.3. Аналіз тривалості перебування за кордоном

Щодо країн, де респонденти шукали притулку, були зазначені Німеччина, Польща, Австрія, Канада, Туреччина, Британія, Кіпр, Іспанія, Словаччина (Рис. 3.4).

Рис.3.4. Опитування респондентів щодо пошуку притулку

На питання «Що спонукало вас до рішення вперше виїхати?» респонденти зазначали частіше за все побоювання щодо безпеки, переживання за безпеку рідних, ситуацію, коли вони заздалегідь опинились за кордоном, «позиція жертви», як, наприклад «мене змусили», особи чоловічої статі виїжджали закордон до виповнення 18 років, поки була можливість, а також бажання жити своє життя, як зазначає один з респондентів: «жити а не боятись». Нижче наведений список відповідей респондентів на це питання.

- 1 «Мої батьки і новини, які вони на той час читали.»
- 2 «мене змусили»
- 3 «Окупація Херсоні і страх про моє життя»
- 4 «Виповнення 18 років»

- 5 «відповідальність за родину (маму та молодшого брата), відчував необхідність прийняти це остаточне рішення, щоб вберегти їх і вивезти у безпечне місце»
- 7 «Навчання за кордоном що я вже мав і мав місце куди мені їхати. »
- 8 «Це було очевидним рішенням відразу ж, ми розуміли що потрібно поїхати так як моє місто знаходиться недалеко з кордоном Криму, але було страшно невідомо, що відбувається, потім через близько 6 днів нас окупували, ми точно зрозуміли, що потрібно намагатися їхати, тому що всі події могли бути непередбачуваними»
- 9 «не хотіла вмерти від російської ракети»
- 11 «Відпустка»
- 12 «Небезпека ракетних обстрілів та окупації, необхідність вивезти молодших дітей в родині через їх психоемоційний стан, який значно погіршився з початком війни»
- 13 «Потрапляння ракети в квартиру друга та травмування його та його сім'ї.»
- 14 «Постійне переконання німецьких друзів та знайомих. Умовляння рідних.»
- 15 «Страх за життя і бажання безпеки для себе і сестри.»
- 16 «Жити а не боятись»
- 17 «Застала бойові дії, бачила з вікна, як по Києву попадали ракети, коли попало біля вокзалу подумала, що все, зараз відріжуть виїзд з міста і більше звідси не виберешся, то треба швидко виїжджати. На той момент Буча і вся Київщина були вже в окупації, але їх ще не звільнили і ми не знали, що там відбувалось, але було ясно, що нічого хорошого - бабуся розказувала про совєцьких солдат під час 2 світової, що від них ховали дівчаток, бо їх гвалтували»

- 18 «Я все життя боялася війни і цю тему підіймала у своїх працях (для себе пишу різні тексти). Мені з дитинства снилося як Київ бомблять. Це найгірший мій кошмар, і я не хотіла це зустріти.»
- 19 «Страх що дійдуть до нашого міста, що підірвуть заес. Ночами майже не спали через сирену та не хотіли щоб мала дитина бачила війну. Тривога за власну безпеку та безпеку рідних»
- 20 «безпека»
- 21 «Безпека мами та брата, без мене вони не хотіли виїжджати. Якби я була сама, я б нікуди не їхала»
- 22 «Батьки приймали остаточне рішення. Мене особисто попросив брат не опускати руки, бо батьки без мене не виїдуть і тільки я зможу усіх вивезти. »
- 23 «близость оккупанта в 20 км.»
- 24 «Моя безпека»
- 25 «Я вирішила виїхати після того, як був приліт у Львівській обл. Це було в іншому краю області, далекувато від мене, але прямо біля кордону ЄС, то мені стало страшно і я вирішила не чекати, поки прилетить у моє місто»
- 26 «Я була на відпочинку в Єгипті, коли почалася війна»
- 27 «страх»
- 28 «Нам предложили место в машине, был страх выйти из подвала, и ехать через час город, но я поняла, что судьба дала нам шанс и его нужно использовать.»
- 29 «Дуже близькі вибухи»
- 30 «потрібно було їхати на навчання в КПП»

Як щодо мовного бар'єру, то залежно від країни та особистої мотивації людини відповіді різняться. «В Туреччині були проблеми з мовою, адже я не знаю навіть базових слів для повсякденного життя. В Британії такої проблеми не

було, хоча було важко пристосуватися до діалекту» - пише респондентка з досвідом перебування у двох країнах. Загалом більшість респондентів виявила наявність проблеми не досконалого знання мови (Рис. 3.5.). Однак існують кейси коли респонденти не вивчали мову країни перебування, але не мають проблеми мовного бар'єру. Зазначають також полегшення ситуації з мовним бар'єром при наявності знань англійської: «я трохи вивчала мову до цього. Але тут переважно англійською спілкуюся. Молодь переважно говорить англійською. Зараз проходжу мовний курс на рівень B1».

Чи вивчали ви до цього мову країни, в яку зараз іммігрували? І чи виникли у вас проблеми з мовним бар'єром?
28 відповідей

Рис.3.5. Опитування респондентів щодо мовного бар'єру

Далі розглянемо розподіл оцінок на питання «Наскільки важко було пристосуватися до нового середовища? оцініть від 1 до 10, де 1 - зовсім не складно, а 10 - дуже складно»: Оцінки«10» «9» зустрічались по 2 рази, оцінка«8» - 1 раз, а«7» було зазначено 5 разів. 4 рази було виставлено оцінку«6», 5 разів - оцінку «5» і 4 рази було оцінено складність адаптації на«4». До категорії «не складного процесу пристосування до нового середовища»: оцінки«3» та«2» входять по 4 та 2 відповідей респондентів відповідно. Оцінку«1» не надали жодного разу, що пояснюється специфічністю досвіду біженства - це не планована міграція. Графічно результати представлені на Рис. 3.6:

Наскільки важко було пристосуватися до нового середовища? оцініть від 1 до 10, де 1 - зовсім не складно, а 10 - дуже складно
28 відповідей

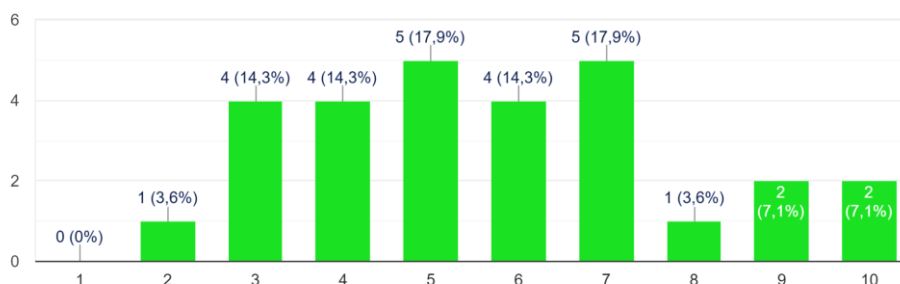

Рис.3.6. Опитування респондентів щодо питання адаптації до нового середовища

Гіпотеза про те, що ті, хто вказали, що їм було складно адаптуватися до нового середовища (від 7 до 10 за десятибальною шкалою) - планують повертатись в Україну була спростована за результатами відповідей респондентів. Труднощі в адаптації не завжди є показником відсутності мотивації інтегруватися в нове соціальне середовище. Наприклад, респондент, який зазначив, що адаптуватися було досить складно (оцінка «7») проходить мовні курси і розглядає варіант залишитися тут на якийсь час навіть після закінчення війни «через людей і через активізм». Також за відповіддю одного респондента «Я не планую повертатись, так як у мене все зруйновано, я тут почала нове життя будувати, і потім повернутись заново будувати - вже не в тому віці.» Тобто для тих хто буде змушений будувати своє життя в Україні з нуля - це буде ще одним випробуванням, на яке не всі готові. Також інші мотиви можуть бути більш значущими на індивідуальному рівні. Ці мотиви будуть далі описані у відповідях про позитивні і негативні фактори, які впливають на рішення щодо повернення чи неповернення в Україну.

Внаслідок аналізу відповідей респондентів на питання «Якщо порівнювати життя в Україні та закордоном, то де були/є більш комфортні умови для життя?»

Які саме позитивні моменти є важливими для Вас?» - дані були класифіковані за декількома категоріями:

1. Мовний бар'єр та процес адаптації: багато учасників дослідження наголосили на суб'єктивному відчутті вільності та впевненості в Україні, а також відсутності мовних перешкод, що сприяє комфортному життю. Було зазначено, що в іноземних країнах відчувається дискомфорт та відчуження через незнання місцевого законодавства, мови, культури.

2. Освітня система: Як один з респондентів відзначив, освітня інфраструктура в Україні є простішою і зрозумілішою в порівнянні з Німеччиною. Було також згадано більшу доступність послуг в Україні, де, наприклад можна швидко отримати рентген тощо. Однак, в Німеччині є можливість отримувати кредити на навчання, що сприяє комфорту студентів.

3. Фінансова стабільність та соціальна підтримка: Респонденти вказали на вищий стандарт життя і соціальну підтримку в Німеччині, що забезпечує почуття безпеки і стабільності. Як важливий момент було зазначено, що в Німеччині є менше ризику втратити житло або опинитися без фінансових ресурсів.

4. Активізм та стиль життя: Один з респондентів зазначив високий рівень підтримки активізму в Німеччині, що є істотним для нього як для екологічного активіста. Він також відмітив, що в Німеччині легше дотримуватися веганського способу життя, що є важливим для його ціннісних орієнтацій.

5. Ставлення до людей та права людини: Було зазначено, що в Німеччині спостерігається більш позитивне ставлення до людей, а також більші права для спільноти ЛГБТК+.

6. Бюрократія та робочі умови: В Україні було відмічено менший бюрократичний тиск та більшу швидкість отримання документів та послуг.

Загалом, респонденти вказали на позитивні аспекти в обох країнах, при цьому вибір місця для комфортного життя залежить від особистих пріоритетів та цінностей.

На основі отриманих відповідей на питання «А які проблеми в Україні та за кордоном є відчутними для Вас? Чи можуть вони повпливати на вибір подальшого місця проживання?» можна виділити ключові проблеми, які є значимими для українських біженців.

Перш за все, це економічні виклики. «В Україні все ще живе моя сім'я, яка фінансово не може собі дозволити жити, як до повномасштабної війни. Я допомагаю їм зі своєї зарплатні тут з зарплатою я можу дозволити жити і собі і своїм батькам в Україні, тому по максимуму планую залишатися тут.», Багато респондентів називають економічні труднощі навіть головною причиною чому вони вирішують залишатись за кордоном після закінчення війни. «Гроші. Як би банально це не звучало. В Україні зараз дуже важко з цим. Навіть людям, що вже мали фінансову подушку, власний будинок та стабільне місце роботи»

Наступною важливою категорією були названі «проблеми менталітету та соціальної атмосфери». В Україні люди відчувають тягар не дуже прогресивного суспільства, а за кордоном - іноді зіштовхуються з негативним ставленням до іноземців. Інші ж українці зазначали відкритість людей в Україні порівняно з іноземцями: «В Україні хороший момент, що правила не такі суворі та мені все ж зрозуміліші. Люди також більш відкриті і простіші. Більш гостинні. Вдома я зазвичай купувала продукти на базарі. Мені це дуже подобалося - вибір домашніх продуктів і спілкування з продавчинями».

Також важливим викликом для українців, які живуть за кордоном, є бюрократія та юридичні системи. Незнайомість з місцевими законами та бюрократичними процедурами може створювати значні перешкоди.

Крім того, деякі респонденти відчувають дискомфорт від життя в інших країнах, навіть в більш культурно близькій Польщі, через відсутнє почуття «дому».

Також була висловлена критика суспільних проблем в Україні, наприклад корупція, недовіра до влади тощо.

При відповіді на питання «Чи спілкуєтеся ви зараз/під час перебування в еміграції з іноземцями? Чи назвали б ви ці відносини близькими? Чи підтримуєте ви зв'язок з близькими з України? Чи є для вас соціальні зв'язки важливим фактором, що впливає на рішення повертатись в Україну чи скоріше ні?» деякі респонденти виражали відсутність значущого спілкування з іноземцями: «Ні, майже не спілкуюсь з іноземцями, окрім родича-турка.»

Були відповіді, які описували і позитивну соціальну взаємодію: «Так спілкуюся, маю дружні відносини з ними.» Ця відповідь показує позитивні стосунки українських біженців з іноземцями.

Нейтральна взаємодія: «спілкувався, але це було скоріш вимушено.» Ця відповідь описує стосунки, які не є ні позитивними, ні негативними, але скоріше формальними: «з близькими зв'язок підтримую, з іноземцями спілкуюся лише тоді, коли треба (я просто не виходжу із дому, тому нікого не знаю)».

Неякісна комунікація через мовний бар'єр: «я спілкувалася, але не близько, з друзями друзів, так як через погане знання мови часто мовчу і не йду на контакт.» Ця відповідь містить відсутність тісної взаємодії з іноземцями через бар'єри комунікації. Також кілька респондентів зазначали, що іноземці є далекими від українського контексту і через це не можуть налагодити тісні зв'язки з ними: «вони приймають нас, але не дуже розуміють». Або абсолютна відсутність комунікації та небажання інтегруватись «Не маю жодного знайомого іноземця досі».

Аналізуючи соціальну взаємодію українців з близькими в Україні можна також зробити висновок, що характер взаємодії може сильно варіюватися від особи до особи. Для деяких людей це може бути важливим фактором, який впливає на їх рішення повернутися в Україну, тоді як для інших це може не мати значення і вони вже активно не підтримують зв'язок з сім'єю та/чи друзями. Відповідно, тут теж можна розділити респондентів за щільністю соціальних

зв'язків зі своїми співгромадянами: були респонденти, які зазначали, що «соціальні зв'язки були основним фактором повернення в Україну», один з респондентів написав: «Спілкуюсь з родичами, бабусею і дідусем, які зараз знаходяться в Києві, що для мене ж важливою причиною повернутися додому (не враховуючи друзів)». Однак були й ті, хто попри тісність зв'язків, не вважають це важливим фактором для повернення в Україну: «я стала ближче спілкуватися з друзями з України і більше їх цінити, сумувати за ними і хотіти провести час. Хоча це не є фактором, заради якого я б повернулася в країну.» Декілька українців зазначили, що вони не мають контакту з близькими в Україні. Один з респондентів вказав: «У мене зараз немає ні друзів ні родичів в Україні, у мене було зовсім мало друзів, зараз вони зі мною, і мало близьких родичів, вони так само живуть у моєму місті». Або наявні випадки, що описують зниження інтенсивності комунікацій з близькими з України: «трохи прикро, що друзі з України менш активніше проявляють ініціативи та бажання спілкуватись, але є що є».

Гіпотеза про те, що ті, хто вже виїхав назад в Україну поки не мають суб'єктивної мотивації повертатись підтвердилась частково. Наприклад, респондентка зазначає: «Ні. Навпаки. Тільки варіант залишитися в Україні. Є мотивація і бажання робити цю країну тільки краще». Проте були висловлені побоювання стосовно дискримінації ЛГБТ в Україні: «але якщо знайду партнерку і ми захочемо жити разом і дітей, то я б виїхала - бо в Україні таке життя не буде комфортним» .

Отже, аналіз відповідей респондентів, які були зібрані в рамках цього дослідження, вказує на складний процес адаптації біженців у новому середовищі. Процес пристосування, який був оцінений на шкалі від 1 до 10, показав, що значна частина респондентів зіткнулася із викликами при переході до нового життя. Однак, ці виклики адаптації не впливають прямо на бажання повернутися до України. Це демонструє індивідуальність досвіду кожного

мігранта та важливість врахування цих різних чинників при формулюванні політик щодо біженців.

Учасники дослідження також порівняли умови життя в Україні та за кордоном. Вони зазначили позитивні аспекти життя в Україні, такі як відсутність мовного бар'єру та зрозумілість освітньої системи. Однак, вони також вказали на більш високий стандарт життя та соціальну підтримку, який вони мають за кордоном. Ці результати вказують на важливість комплексного підходу до вивчення міграційних процесів, що враховує різні аспекти досвіду біженців.

ВИСНОВКИ

Отже, в цій дипломній роботі ми зробили теоретичний огляд понять внутрішніх конфліктів та культурної ідентичності, проаналізували специфіку внутрішніх конфліктів, притаманних українським біженцям, та розглянули процеси адаптації та культурної асиміляції притаманних досвіду біженців. В практичній частині було проведено якісне дослідження у форматі соціального опитування з відкритими відповідями для виявлення суб'єктивних причин їхньої міграції з метою більш детального розуміння цього явища.

Перший розділ кваліфікаційної роботи зосереджується на внутрішніх конфліктах особистості, зокрема на тих, які виникають у біженців.

Внутрішній конфлікт особистості визначається як важлива складова нашого внутрішнього світу, впливаючи на міжособистісні відносини та соціальні структури. Внутрішній конфлікт може бути як конструктивним так і деструктивним. До позитивних наслідків внутрішніх конфліктів належить те, що при виявленні та вирішенні цього конфлікту індивід може покращити своє розуміння емоцій, мотивацій, та поведінкових моделей, що в свою чергу сприяє контролю емоцій, розвитку навичок рефлексії, ефективному вирішенню конфліктів, та формуванню здорових відносин з іншими. Загалом в цій кваліфікаційній роботі були розглянуті концептуальні та теоретичні підходи до внутрішніх конфліктів міграції.

В другому розділі більш детально розглянуте поняття культурної ідентичності, адаптації та культурної асиміляції українських біженців. Поняття соціокультурної ідентичності є досить обширним, бо стосується культурного та соціального виміру, які є дуже взаємопов'язані. В роботі були описані такі елементи культури: символи, мова, цінності, переконання, норми (звичаї, народні звичаї). Дослідники виділяють чотири стратегії акультурації: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція. Процеси інтеграції українських біженців в нове соціальне середовище вкрай актуально досліджувати зараз.

В третьому (практичному) розділі було сформовано програму якісного дослідження з використанням соціального опитування, а в другому підрозділі було проведено аналіз результатів дослідження. Нам вдалось зібрати багато корисних якісних даних для опису досвіду, проблем, рівня соціальної залученості та адаптації в приймаючу країну та суб'єктивних причин міграції українських біженців. В дослідженні взяли участь 28 респондентів. Оцінка резонансу досліджуваної теми в контексті отриманих від респондентів даних підтверджує її актуальність та значимість для дослідницької роботи. Участь опитаних осіб була активною і зацікавленою, багато з них надали дуже розгорнуті відповіді. Учасники дослідження підтвердили, що ключовим у розумінні міграційних процесів є здатність вивчати причини, мотиви та виклики, що виникають у контексті адаптації. Вони визнали, що низка викликів, пов'язаних з управлінням міграційними процесами та проблемами адаптації, можуть бути подолані через впровадження відповідних державних політик націлених на їх подолання. В дослідженні було висунуто три гіпотези.

- Гіпотеза, яка стверджує, що біженці, які вже повернулися до України, мають намір залишитись тут, виявилась частково підтвердженою. Деякі респонденти вказували на свій намір покращувати умови в Україні, хоча були і ті, хто разом з цим висловлювали стурбованість через можливу дискримінацію в Україні.

- Суть другої гіпотези полягає в тому, що ті особи, які виявили значні труднощі адаптації до нового оточення, прагнуть повернутись в Україну, не знайшла підтвердження. Результати вказують, що адаптаційні виклики не обов'язково керують мотивацією до повернення. Зокрема, індивідуальні мотиви та контекстуальні фактори можуть відігравати значну роль в рішеннях про перебування або повернення.

- Стосовно третьої гіпотези, яка стверджувала, що ті, хто безпосередньо зазнав бойових дій або окупації, продовжують відчувати психологічні наслідки - і на основі отриманих відповідей можна підтвердити її

правдивість. Респонденти вказували на вплив травматичних подій на своє ментальне здоров'я, у тому числі на симптоми посттравматичного стресового розладу. Тому розробка психологічної підтримки біженців все ще є важливим завданням українського суспільства.

Ґрунтуючись на проведеному теоретичному та практичному аналізі в дипломній роботі, рекомендується продовжувати проводити подальші дослідження культурної ідентичності українських біженців, та приділяти більшу увагу їх внутрішнім конфліктам та причинам, які є значущими для їх рішення повертатись в Україну чи ні. Також треба приділяти увагу суспільним проблемам, які заважають українцям жити комфортне життя в нашій державі та порушують почуття безпеки та захищеності, що є важливим фактором суб'єктивної мотивації вибору місця проживання. Такі суспільні проблеми, мають бути ідентифіковані та систематично аналізовані. Розуміння цих проблем дасть змогу надати конкретні рекомендації щодо політики, яка сприятиме поверненню біженців додому. Аналогічно варто враховувати інші суб'єктивні фактори, такі як сприйняття економічної спроможності, соціальні зв'язки, переживання щодо забезпечення рідних, психологічні травми тощо.

Також рекомендується продовжувати дослідження почуття безпеки українських біженців. Воно складається з багатьох факторів, і є центральним аспектом в житті кожної людини, включаючи біженців. Це відчуття становить не лише інстинктивне бажання захищеності від фізичних загроз, але й об'ємніший концепт, який охоплює відчуття стабільності та прогнозованості в житті. Так як багато респондентів відзначали значимим фактором почуття економічної стабільності, то подальший систематичний аналіз цих аспектів може привести до важливих висновків, які будуть впливати на розробку стратегій для підвищення почуття безпеки серед українських біженців. Перспективою такого дослідження може бути ідентифікація конкретних пропозицій для політики і програм, що спрямовані на підтримку цього важливого аспекту життя біженців.

Також можна припустити, що багато біженців повернуться на основі тісних соціальних зв'язків з близькими і рідними в Україні, а також на основі патріотизму та, як було зазначене респондентами «почуття рідного дому». Тому не можна казати про негативні прогнози щодо повернення українських біженців, проте вкрай важливо звертати увагу на суб'єктивні причини, висловлені українцями в еміграції, щоб не очікувати на повернення лише на основі «почуття дому», бо процес адаптації може пройти досить успішно і багато хто захоче через це залишитись за кордоном. Тому очевидним є те, що розробка програм підтримки та вирішення проблем українського суспільства є перспективним і важливим напрямком соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гуменюк, Л. Й. (2013) *Соціальна конфліктологія: навчальний посібник* (Львів).

Ложкін, Г. В., & Пов'якель Н.І. (2007). *Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика*. ELAKPI: Home. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/25821>

Нагорна, Л. (2011). Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. <https://ipiend.gov.ua/publication/nahorna-l-p-sotsiokulturna-identychnist-pastky-tsinnisnykh-rozmezhuvan/>

Потапчук, Т. В. (2012). Українська культура в умовах зростання національно-культурної ідентичності. *Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя*, (3). http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_3_10

Франкл, В. (2016). Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. (Original work published 1946).

Чала, О. А. (2008) Взято з: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1294/1/E_CHALA_APP_IS_IPSP.pdf

5 Stages of Culture Shock - English & Immigration. (б. д.). *English & Immigration*. URL: <https://englishandimmigration.com/your-health-in-canada/5-stages-of-culture-shock/>

Berry, J. W. (2008). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1). <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>

Corchia, L. (2010): La logica dei processi culturali. JÃ¼rgen Habermas tra filosofia e sociologia, Genova, Edizioni ECIG

Fleming, J. S. and Courtney, B. E. (1984). «The dimensionality of self-esteem: II Hierarchical facetmodel for revised measurement scales». *Journal of Personality and Social Psychology* 46 (2):404-421.

Flourish Itulua-Abumere (2013). Sociological concepts of culture and identity. *Society and Culture*. URL:

https://www.researchgate.net/publication/259692390_Sociological_concepts_of_culture_and_identity

Freud, S. (1923). The Ego and the Id. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud.

Giddens, A. (2001). *Sociology (4th ed.)*.

Griswold, W. (2004). *Cultures and Societies in a Changing World*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge

Lawley, E. (1994): *The Sociology of Culture in Computer-Mediated Communication: An Initial Exploration*.

Leflot, G. O, P.& Colpin, H. (2010): Teacher-Child Interactions: Relations with children's self-concept in second grade. *Infant and Child Development*, 19(4). 385-405.

Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine, (2023) UNHCR Regional Bureau for Europe Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations>

Macionis, J., and Gerber, L. (2010): *Sociology, (7th edition)*, Toronto: Pearson Canada

Markus, H. and Nurius, P. (1986). «Possible selves». *American Psychologist* 41 (9): 954-969.

Markus, H. R. and Kitayama, S. (2011): «Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation.» *Psychological Review*. 98 (2), Apr 1991, 223-253.

Myers, D. G. (2009). *Social psychology (10th ed. ed.)*. New York: McGraw-Hill Higher Education.

Preckel, F., & Brull, M. (2010): The benefits of being a big fish in a big pond: Contrast and assimilation effects on academic self-concept. *Learning and Individual Differences*, 20(5).

Presstulua-Abumere, F. (2013): *The Christian and Culture*. Dallas: Upublish.info <http://www.upublish.info/Article/The-Christian-and-Culture/816674>

Ross, M., & Wilson, A. E. (2002). It feels like yesterday: Self-esteem, valence of personal past experience, and judgments of subjective distance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 792-803.

Schmid, W. (2006). Integriert ist, wer sich akzeptiert fühlt. *Terra cognita. Psychological Prospects Journal*, (9), 14–17.

Swann, W.B. Jetten, J. Gomez, A, (2012): Whitehouse, Harvey; Bastian, Brock (1 January 2012).»When group membership gets personal: A theory of identity fusion.«. *Psychological Review* 119 (3):441-456.

Swartz, D. (1997): *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago, IL : University of Chicago Press.

Swidler, A. (1986): *Culture in Action: Symbols and Strategies*. *American Sociological Review*, Vol.52, No. 2.

Tadeusz Paleczny. Procesy asymilacji i transkultuacji oraz uniwersalizacji kulturowej: przegląd problemów. URL: <https://ksm.ka.edu.pl/tresc/2017-3/krakowskie-studia-miedzynarodowe-2017-nr3-paleczny.pdf>

The War on Ukraine and its Effect on Human Capital: Early Evidence and EBRD response [Прес-реліз]. (2023, 24 лютого).

Wilson, A. E., & Ross, M. (2001). From chump to champ: People's appraisals of their earlier and present selves. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 572-584.

Wilson, A. E., Buehler, R., Lawford, H., Schmidt, C., & Yong, A. G. (2012). Basking in projected glory: The role of subjective temporal distance in future self-appraisal. *European Journal of Social Psychology*, 42, 342-353.

Zanetti, M. A., & Gualdi, G. (2022). Boundaries of identity and belonging in migration. In *Borders, Migration and Globalization: An Interdisciplinary Perspective*. URL: <https://books.google.lv/?hl=uk>